

КОМПЕНСУВАННЯ НЕДОЛІКІВ ТА ЗАДОВОЛЕННЯ ПЕРШОЧЕРГОВИХ ПОТРЕБ – ЗАВДАННЯ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Marek Paliukh. Compensation of deficiency and satisfaction of principal needs as one of modern social work tasks / Paliukh Marek // Problems of Modern Psychology: Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 25. – Kamianets-Podilsky: Aksioma, 2014. – P. 359-366.

Марек Палюх. Компенсування недоліків та задоволення першочергових потреб – завдання сучасної соціальної роботи. Проблемою суспільного компенсування або відшкодування недостач, які виникають в середовищі існування людини, займається багато соціальних інституцій, діяльність яких пов'язана з соціальною допомогою і освітою. У сучасному світі спостерігається багато недоліків у задоволенні першочергових потреб, що призводить до ослаблення здібностей у функціонуванні не тільки індивіда, соціальної групи, але й місцевих спільнот. Тому важливо, щоб в соціально-освітній діяльності ці потреби і недоліки були правильно розпізнані і діагностовані. Належна діагностика є елементом справного і ефективного забезпечення засобів і можливостей. Потребу ми визнаємо як стан, в якому індивід чи група відчуває бажання задоволення будь-якої нестачі. Адже ми знаємо, що брак можливостей для задоволення конкретної потреби призводить до фрустрації і депресії. Саме тому через соціальну діяльність потрібно надати будь-яку можливу допомогу в компенсуванні недоліків, наявних серед членів певної спільноти. Особливо це стосується освітньої, матеріальної та суспільної діяльності, в тому числі йдеться про забезпечення належних умов життя тим, хто позбавлений цього; задоволення тих потреб, які не можуть бути задоволені людиною самостійно або іншими інституціями; зведення до мінімуму негативно-го впливу тих чинників, які неможливо змінити чи усунути; досягнення кращого рівня та якості життя; покращення вміння груп та місцевих спільнот самостійно розвиватися й розв'язувати власні проблеми; ефективна організація надання різноманітних форм допомоги та управління ними, а також розвиток відповідної інфраструктури. Працівник через свій вплив і роботу з індивідом повинен змінювати його поведінку і активізувати клієнта до самостійної роботи в цій сфері у майбутньому.

Ключові слова: соціальна робота, компенсування недоліків, потреби, освіта, соціально-освітня діяльність, діагностика.

Марек Палюх. Компенсирование недостатков и удовлетворение основных потребностей – задание современной социальной работы. Проблемой общественного компенсирования или возмещения недостатков, возникающих в среде существования человека, занимается много социальных институций, деятельность которых связана с социальной помощью и образованием. В современном мире наблюдается много недостатков в удовлетворении первоочередных потребностей, что приводит к ослаблению способностей функционирования не только индивида, социальной группы, но и местных сообществ. Поэтому важно, чтобы в социально-образовательной деятельности эти потребности и недостатки были правильно распознаны и диагностированы. Надлежащая диагностика является элементом исправного и эффективного обеспечения средств и возможностей. Потребность мы признаём как состояние, в котором индивид или группа чувствует желание удовлетворения любого недостатка. Ведь мы знаем, что нехватка возможностей для успокоения конкретной потребности приводит к фрустрации и депрессии. Именно поэтому через социальную деятельность нужно оказать любую возможную помощь в компенсировании имеющихся недостатков. Особенно это касается образовательной, материальной и общественной деятельности, в том числе речь идёт об удовлетворении тех потребностей, которые не могут быть удовлетворены человеком самостоятельно или другими организациями; обеспечении надлежащих условий жизни тем, кто лишён этого; минимизации негативного влияния тех факторов, которые невозможно изменить или устранить; достижение лучшего уровня и качества жизни; улучшение умения групп и местных сообществ самостоятельно развиваться и решать собственные проблемы; эффективная организация относительно предоставления разнообразных форм помощи и управления ими, а также развитие соответствующей инфраструктуры. Социальный работник через свое влияние и работу с индивидом должен изменять его поведение и активизировать клиента к самостоятельной работе и деятельности в этой сфере в будущем.

Ключевые слова: социальная работа, компенсирование недостатков, потребности, образование, социально-образовательная деятельность, диагностика.

Вступ. У сучасному світі існує величезна кількість небажаних та небезпечних явищ. Серед них «безробіття, відсутність достатнього рівня соціального захисту найбідніших верств населення, корупція, відсутність «прозорої» політики, проникнення злочинних елементів до світу політики, незрозумілий зв'язок приватного бізнесу з громадськими інституціями чи посадовцями...» [1: с. 102]. Ці процеси накладаються на вже сформовані явища суспільної патології: злочинність, алкоголізм, наркоманія, розширюючи таким чином межі соціального маргінесу і разом з ним величину груп людей, виключених з соціуму. Існуюча соціальна нерівність створює перешкоди для соціальної

інтеграції, заважаючи соціальному розвитку як індивідів, групи індивідів, спільноті і врешті-решт усьому суспільству. Саме тому з'являється потреба у протидії таким явищам та здійсненні багатовимірної превентивної діяльності, від соціальної та профілактичної допомоги до коригуючої та ресоціалізуючої.

1. Соціальна робота спрямована на надання допомоги окремим індивідам, соціальним групам та місцевим спільнотам.

У науковій літературі поняття соціальної роботи ототожнюється з тією діяльністю, яка дозволяє індивідам, родинам, соціальним групам та цілим спільнотам подолати труднощі, і тим самим покращити їх суспільне функціонування [2: с. 113]. А. Радзевич-Вінницький визначає соціальну роботу як діяльність, яка спрямовується на надання допомоги окремим індивідам, суспільним групам, а також місцевим спільнотам у компенсуванні недоліків та задоволенні першочергових потреб. Соціальна робота може провадитись волонтерами або ж спеціалізованими професійними соціальними службами [3].

Соціальна робота – це своєрідна професійна діяльність, метою якої є поліпшення взаємної адаптації індивідів, родин, груп та соціуму, в якому існують та розвиваються відчуття особистої гідності, відповідальності індивідів на шляху до потенційних можливостей окремих осіб, до транспрофесійних зв'язків, а також суспільних сил, ресурсів та засобів [4: с. 233]. Соціальна робота може набувати різноманітних форм – від нагальної допомоги до довгострокових дій, які здатні підтримувати розвиток індивідів та груп. Рішення про застосування відповідної форми або видів роботи повинне бути результатом потреб і можливостей суб'єктів, яким надається допомога й можливостей тих осіб та установ, що допомагають [5: с. 109].

Шатурн-Яворська Б. вирізняє наступні форми соціальної роботи: порятунок, піклування, допомога, соціальна компенсація та соціальна інтервенція. Особливо важливою є соціальна компенсація, яка компенсує відсутність певних соціальних явищ. До найважливіших компенсаційних закладів сучасного суспільства можна віднести:

- дитячі будинки
- прийомні родини
- судові опікуни
- будинки для самотніх
- будинки пристарілих
- хоспіси тощо.

Соціальна робота з конкретною людиною, сім'єю, групою чи спільнотою може ґрунтуватися або на одній із перерахованих

форм роботи, або ж поєднувати елементи порятунку, опіки, підтримки та компенсації [5: с.110]. Інтервенція та допомога в соціальній роботі помітна тоді, коли людина не може самостійно впоратися зі своїми обов'язками, коли проблема має соціальний характер й блокує або ж ускладнює, існуючі в сім'ї чи інших соціальних інституціях відносини. Метою будь-якої соціальної роботи є зміцнення та покращення соціального функціонування людини [6: с. 36].

Основною проблемою в розумінні соціальної роботи в якості суспільної діяльності є її сутність та природа, тобто, чим вона є, чим мусить бути, точніше, якою є мета її здійснення. На думку Маринович-Гетки, й досі актуальною залишається проблема розуміння того, чим є соціальна робота: 1) регулятором механізмів суспільного життя, в якому переважають бажання адаптації; 2) допомогою у розвитку, яка полегшує входження людини у сферу суспільного життя та міжособистісні відносини [7: с. 161]. Ці два варіанти природи соціальної роботи формують дві її моделі: модель адаптації та модель розвитку. В свою чергу, Т. Казімерчак дотримується думки про те, що соціальна робота – це передусім суспільна та соціальна практика. Повсюди поширена думка про те, що соціальна робота – це один з тих типів послуг, що створюються інструментарієм суспільної та соціальної політики, зокрема, даний вид роботи належить до категорії послуг, що надають соціальні служби, які, крім усіх інших послуг у сфері охорони здоров'я, освіти та соціального захисту, є базисом сучасних систем соціальної та суспільної політики [8: с. 13].

Велику увагу соціальна робота повинна звертати на відшкодування чи компенсування недоліків, наявних серед членів певної спільноти. Особливо це стосується освітньої, матеріальної та суспільної діяльності. Тут мова йде про:

- забезпечення належних умов життя тим, хто їх позбавлені, тобто рятівна мета (наприклад, надання притулку безпритульним);
- задоволення тих потреб, які не можуть бути задоволені людиною самостійно або іншими інституціями (наприклад, надання постійної допомоги сім'ї, в якій чоловік (голова родини), яки утримує свою дружину та дітей, не в змозі працювати через інвалідність);
- зведення до мінімуму негативного впливу тих чинників, які неможливо змінити чи усунути – захисна мета (наприклад, метою соціальної роботи щодо вищезгаданої родини, є навчити її поратись з проблемами повсякденного життя);

- досягнення кращого рівня та якості життя завдяки сприянню у вирішенні проблем та подоланні труднощів;
- покращення вміння груп та місцевих спільнот самостійно розвиватись й розв'язувати власні проблеми (наприклад, започаткування роботи груп взаємодопомоги, які вирішують проблеми людей з обмеженими можливостями чи «клуби», що залучають безробітних до професійної діяльності, тобто надають їм місце роботи);
- ефективна організація надання різноманітних форм допомоги та управління ними, а також розвиток відповідної інфраструктури, що відповідає мінливим потребам суспільства (наприклад, створення соціальних їдалень чи організація курсів підвищення професійної кваліфікації чи перекваліфікації [9: с. 102]).

Для провадження компенсаційних заходів спочатку слід здійснити діагностування потреб та можливостей. Потреба – це відсутність будь-чого або ж тих умов, що унеможливають розвиток, діяльність та процес життя людини в цілому. Життєві процеси людини, як і її орієнтація в оточенні, залежать від стану соціуму та наявної ситуації. Говорячи про потребу, слід визначити: хто, чого і через що потребує. Рибчинська та Ольшак-Кшижановська виділяють два джерела потреб:

- біологічні та суспільні потреби,
- внутрішні та зовнішні потреби.

Внутрішні біологічні потреби – це відображення залежності від органічних процесів, а зовнішні потреби – вираження вмінь людини та її дій від соціуму [10: с.62].

Будь-які дії, спрямовані на задоволення потреб індивідуумів, соціальних груп і всього суспільства мають на меті протидію маргіналізації та виключенню з соціуму. Соціальна робота спрямована на надання допомоги безпритульним, бідним, розумово відсталим, алкозалежним, наркоманам, особам, які мають проблеми з законом. Покращення матеріального становища нужденних є елементом поліпшення суспільного функціонування людини.

2. Освітня діяльність у сфері соціальної роботи – це важливий елемент методичного процесу передачі знань та навичок.

Поняття соціальної роботи має близькозначні визначення, такі як: «психосоціальна робота», «опікунська робота» та «соціально-виховна робота». Здійснення освітньої чи виховної діяльності є важливим завданням соціальної роботи. Завдяки з'ясуванню та освітнім діям соціальний працівник може компенсувати недоліки освіти своїх клієнтів, які виникають в резуль-

таті нездійснених раніше виховних заходів та незадоволених пізнавальних потреб індивіда. Уся виховна система – в родині, школі, закладах професійного навчання – базується на здійсненні двох видів діяльності:

- передачі знань та умінь,
- усупільненні чи формуванні поведінки, яка б відповідає загальноновизнаним, в певній спільноті, суспільним нормам.

Тому, якщо виховання – це свідомо організована суспільна діяльність, основою якої є виховні відносини між вихованцем та вихователем, то в сфері соціальної роботи ці відносини опираються на діяльність соціального працівника щодо свого клієнта. Ця діяльність має широку дорадчо-інформаційну сферу.

Де Робертс виділяє декілька видів діяльності, включаючи:

- Аналіз – сприяння.
- Інформування – освітній прогрес.
- Вмовляння – вплив.
- Нагляд – вплив через авторитет.
- Розширення контактів – створення нових можливостей.
- Структурування відносин із підопічним [11: с. 174].

Слід підкреслити, що в умовах сьогодення все важливішу роль відіграють непрофесійні вихователі (позашкільні вихователі, волонтери). Поняття «вихователя» розширюється і включає в себе не лише фахівців (вчителів, вихователів освітньо-виховних установ), але й соціальних працівників, які практикують суспільно-виховну діяльність у вигляді «супроводжуючого» виховання [12: с. 83].

Г. Гжибек намагається інтерпретувати зв'язок між соціальною та суспільною педагогікою, посилаючись на концепцію А. Камінського, на думку якого суспільна педагогіка має двоїстий характер – по-перше, вона концентрується на педагогіці як на своєрідному трактуванні виховного процесу в оточуючому його середовищі, по-друге, означає зацікавлення суспільними умовами індивідів та суспільних груп, які потребують піклування та допомоги, а отже, тими сферами, що відповідають за очікуваний та належний розвиток людей. Саме друге трактування тісно пов'язується з завданнями суспільної опіки, соціальної роботи, протидії небезпекам розвитку і виховання, впровадження соціально-опікунської програми тощо [13: с. 8].

Виховні дії в сфері соціальної роботи зводяться до формування поведінки, пов'язаної з суспільними ролями та розвитку прихованих здібностей дітей та молоді через заохочення до здійснення різноманітної діяльності. Велике значення має і

нове включення до соціуму молоді та дорослих, які раніше порушували суспільні норми та закон [11: с. 190]. У відповідності з реформою системи допомоги дитині та родині, нові додаткові обов'язки отримують соціальні працівники, які повинні давати раду не лише завданням піклування й виховання, але й з завданням профілактики, ресоціалізації, кризової інтервенції та підтримки родини. Цю проблему порушила Л. Хоміньська в статті «Соціальний працівник в структурі завдань опіки та виховання» [14]. Соціальний працівник, як і шкільний вихователь, має домагатися належного розвитку особистості індивіда. Здійснюючи відповідні заходи, що спрямовані на розвиток, соціальні працівники збільшують імовірність включення індивідів до суспільства і їх перевиховання.

Список використаних джерел

1. Wyrembak J., *Demokratyczne państwo prawa wobec zagrożeń współczesnego świata* [w:] *Problemy społeczne w grze politycznej. Współczesne zagrożenia społeczne- diagnoza i przeciwdziałanie* (red) Królikowska J. – Warszawa, 2006.
2. Nieszporek A., Wódz K., *Grupy zmarginalizowane, przedsiębiorczość społeczna, praca socjalna – strategie rozwoju społeczności lokalnych* [w:] Kazimierczak T., Rymasz M. (red) *W stronę aktywnej polityki społecznej*. – Warszawa, 2003.
3. Radzewicz-Winnicki A., *Pedagogika społeczna*. – Warszawa, 2008.
4. Lepalczyk I., *Niektóre pojęcia z problematyki socjalnej* [w:] *Problem kształcenia pracowników socjalnych* (red) Lepalczyk I. – Warszawa, 1981.
5. Szatur-Jaworska B., *Teoretyczne podstawy pracy socjalnej* [w:] *Pedagogika społeczna* (red) Pilch T., Lepalczyk I. – Warszawa, 1995.
6. SkidmoreRex A., Thackeray M.G., *Wprowadzenie do pracy socjalnej*. – Katowice, 1998.
7. Marynowicz-Hetka E., *Praca socjalna i jej aktualne wymiary* [w:] *Pedagogika społeczna i praca socjalna – przegląd stanowisk i komentarzy*. – Katowice, 1998.
8. Kazimierczak T., *Praca socjalna. Między upośledzeniem społecznym a obywatelskością*. – Katowice, 2006.
9. Gierszewska R., *Nowe koncepcje kształcenia pracowników socjalnych* [w:] *Pracownik socjalny a lokalny rynek pracy* (red) Fic M. – Zielona Góra, 1993.
10. Rybczyńska D. A., Olszak-Krzyżanowska B., *Aksjologia pracy socjalnej – wybrane zagadnienia*. – Warszawa, 1995.

11. De Robertis C., *Metodyka działania w pracy socjalnej.* – Katowice, 1998.
12. Wierzchowska-Konera B., *Pedagogika jako nauka [w:] Pedagogika podręcznik dla szkół medycznych (red) Ciechaniewicz W.* – Warszawa, 2000.
13. Grzybek G., *Podstawy pracy socjalnej – ujęcie antropologiczno-etyczne.* – Bielsko-Biała, 2006.
14. Chomińska L., *Praca socjalna w zadaniach opieki i wychowania [w:] Paluch M., Chomińska L. Pedagogika społeczna i praca socjalna. Działalność wspierająca jednostki, grupy społeczne i społeczności lokalne.* Wydawnictwo Narodowego Uniwersytetu w Kamieńcu Podolskim im. I. Ogienka. – Ukraina, Kamieniec Podolski, 2013.

Paliukh Marek. Compensation of deficiency and satisfaction of principal needs as one of modern social work tasks. Social work is activity that is aimed at the relief action in the compensation of deficiency and satisfaction of principal needs, possibilities for the educational activity carried out by a social worker. Many social institutions, which activities are related to the social help and education, are engaged in the problem of public compensation or recovery of losses and deficiencies, that arise in the environment of human existence. In the modern world there are many defects in satisfaction of most important necessities, that results in weakening of abilities in functioning not only individual, social group, but also local communities. Therefore, it is important that these needs and shortages were correctly recognized and diagnosed in social-educational activity. The proper diagnosis is the element of the appropriate and effective ensuring the means and possibilities. A need is considered as the condition, in which an individual or group feels the desire of satisfaction of any deficiency. However we know that the shortage of possibilities to satisfy the requirements leads to frustration and depression. For this reason we need to render any possible help in the compensation of these defects through social activity. Especially it concerns educational, material and public activity, including provision of the proper living conditions for those who are deprived of them; satisfaction of those necessities, that can not be content by a person independently or by other institutes; minimization of the negative influence of those factors, that cannot be changed or removed; obtaining better standards of life; improving the abilities of groups and local communities to develop independently and solve their own problems; effective organization of different help assignment and its management, development of appropriate infrastructure, etc. A social worker through the influence and work with an individual must change his behavior and activate a client to independent work and activity in this sphere in the future.

Key words: social work, compensation of deficiency, defects, necessity, needs education, social and educational activity, diagnosis.

Отримано: 15.06.2014 р.